

Posudok na habilitačnú prácu
**Osobnostní markery v textu: Aplikace kvantitatívni psychologicko-lingvistické analýzy
písemného projevu při popisu osobnosti**

PhDr. Dalibor Kučera, PhD.

Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Prahe, 2021

Predkladaná habilitačná práca sa tematicky zameriava na súvislosti osobnostných charakteristík a jazykovými charakteristikami verbálnej písomnej komunikácie. Samotnú tému hodnotím pozitívne. Nepatrí síce medzi oblasti s priamou aplikáciou do praxe (autor túto skutočnosť v texte priamo priznáva), avšak poskytuje cenný príspevok k poznaniu toho, či a ako sa osobnostné charakteristiky prejavujú vo forme a obsahu písaných textov. Z pohľadu samotného vedeckého poznania predstavuje táto téma hlbší vhl'ad do dynamiky vz'tahu medzi individuálnymi charakteristikami na jednej strane a jazykovou komunikáciou na strane druhej. Z môjho pohľadu ide o signifikantnú tému hľadania hraníc efektu osobnostných dispozícií v rôznych oblastiach emocionálneho a kognitívneho fungovania človeka, pričom si viem predstaviť aj možnú aplikáciu výsledkov v takých oblastiach ako je psychológia marketingu či psychológia umenia.

Na úvod by som tiež rád komentoval rozhodnutie habilitanta ohľadne preferovanej metodológie. Habilitant sa pustil cestou kvantitatívneho prístupu, pričom táto voľba definuje spôsob uvažovania o probléme, voľbu výskumného dizajnu ale aj možnosti interpretácie. Samozrejme, môžeme dlho diskutovať o výhodách či nevýhodách kvantitatívneho alebo kvalitatívneho prístupu v tejto oblasti, treba však povedať, že voľba kvantitatívneho prístupu je u habilitanta vedomá, a sprevádzaná prepracovanými metodologickými snahami pri zabezpečení spoľahlivosti a validity použitých postupov. Diskusia na tému vhodnosť či nevhodnosť vybraného či alternatívnych prístupov samozrejme ostáva, treba však habilitanta pochváliť za to, že k vybranému prístupu neprístupuje povrchno, ale snaží sa o veľmi starostlivé zváženie a metodologické overenie psychometrických predpokladov v pozadí svojho výskumného dizajnu. Ukážkou autorovho starostlivého prístupu je prvá štúdia, kde autor testuje viacero štatistických postupov na skúmanie zhody medzi seba posúdením a posúdením inými. Autor realizoval niekoľko metód odhadu zhody, pričom uvedené indexy otestoval na fiktívnych dátach, ktoré generoval s rôznymi podmienkami (napr. náhodné hodnoty, zhoda na stredových hodnotách, prítomnosť outlierov a pod.). Tento postup veľmi efektívne ukázal, v čom spočívajú výhody a nevýhody jednotlivých metód a aké teda môžu mať jednotlivé metódy obmedzenia pri rôznych typoch dát a hodnotených premenných.

Pre porozumenie predkladanej problematiky a otázky individuálnych prejavov vo verbálnom písomnom prejave je kľúčová druhá štúdia, kde sa autor snaží opísať lingvistické špecifická výskumných textov a to, či sa v nich prejavujú individuálne socio-demografické charakteristiky respondentov. Autorovi sa podarilo identifikovať niekoľko indikátorov pohlavia (napr. častejšie používanie slovies u žien) a veku (častejšie používanie niektorých slovných druhov u starších. Samozrejme, množstvo exploračných analýz vyvoláva otázku, či sa v dátach príliš neuplatňuje chyba 1. typu (falošne pozitívne výsledky). V tejto štúdii je evidentná snaha riešiť tento problém adjustáciou p-hodnot, čo je iste legitímny a užitočný spôsob, no je to iba čiastočné riešenie. Bez opakovanej replikácie a nahradenia exploračného prístupu konfirmačným je ťažké zhodnotiť, do akej miery sú výsledky zovšeobecniteľné. Sám autor je ku generalizácii svojich výsledkov pomerne rezervovaný, keď na s. 84 obmedzuje svoje zistenia pre nim spracované komunikáty a skupiny, čím sám priznáva výraznú limitovanosť svojich výsledkov. Problém generalizácie sa mi však pri takomto type výskumného dizajnu javí ako kľúčový – aký význam teda majú získané výsledky? Prosím autora o jeho vyjadrenie k tejto otázke počas diskusie k habilitačnej práci.

Tretia štúdia pre mňa osobne prináša najviac „psychologického materiálu“, resp. psychologického poznania, keďže sa priamo zameriava na súvis psychologických

premenných (osobnostné črty) s jazykovými prejavmi. Autor na základe svojich analýz dochádza k záveru, že vo výskumných textoch je možné identifikovať markery osobnostných charakteristík aj markery aktuálneho sentimentu. Skôr nízke miera identifikovaných vzťahov je v tomto kontexte akceptovateľná a do istej miery aj očakávaná, keďže vzhľadom na povahu výskumného materiálu sa robustný efekt osobnosti nedá predpokladať. Pri tejto štúdii autor oveľa viac reflektuje aj problém falošne pozitívnych výsledkov, keď si pri p-adjustácii uvedomuje aj negatívne tohto prístupu (zvýšené riziko falošnej negativity) a tiež zdôrazňuje aj kross-validizáciu zistení na rôznych typoch textov a na dvoch dátových súboroch. Teba uznať, že autor v tejto oblasti urobil všetko, čo sa v rozsahu jednej habilitačnej práce urobiť dalo, a že ďalším krokom je len pokus o replikáciu výsledkov na nových dátach. Dôležitým zistením je aj rozličná variabilita jazykových prejavov a ich vzťah s osobnostnými charakteristikami (s. 107). Záver, že s osobnostnými črtami môžu súvisieť len tie jazykové prejavy, ktoré majú dostatočnú variabilitu u respondentov, sa môže síce zdať pomerne simplexný. Avšak poukazuje to na potrebu selektovať pri výskumoch tohto typu jazykové prejavy tak, aby bola variabilita dostatočne zabezpečená, čo je iste cenný výsledok a inšpirácia pre ďalšie výskumy.

Moje pripomienky k práci sa obmedzujú na metodologické komentáre skôr minoritného významu. V tabuľke 4 autor uvádza hodnoty vnútornej konzistencie pre použité psychologické nástroje, ktoré sú však silne závislé na počte položiek. Uvádzať tieto hodnoty, či už by to bola hodnota Cronbachovej alfy alebo Spearman-Brown (mimochodom, Spearman Brown nie je primárne index reliability ale vzorec na odhad reliability dlhšieho testu, myslel autor split-half?), je pre také dotazníky s dvomi položkami pre dimenziu ako je BFI-10 prakticky bezvýznamné. Pri týchto skrátených verziách je dôležité, koľko percent rozptylu predikcie dokážu krátke verzie zachovať v porovnaní s originálnou, dlhšou verziou. Ďalej by som chcel poukázať na to, že autor pri Mann-Whitneyho U-teste používa ako mieru efektu Cohenovo D. Zo štatistického hľadiska to však nie je optimálny postup, keďže prijatie predpokladu o poradovom charaktere komparovanej premennej má konsekvencie aj pre možnosť štatistického spracovania výsledkov, napr. skreslenie pri výpočte mier stredovej tendencie. Preto Mann-Whitneyho test nepoužíva priemer a štandardnú odchýlku, a z týchto dôvodov nie je celkom korektné ani používať Cohenovo D a je vhodné nahradiť ho nejakým iným koeficientom, napr. korelačnou mierou efektu.

Po formálnej stránke je práca korektné vypracovaná a má vysokú jazykovú úroveň. Text je primerane štrukturovaný, použité obrázky a tabuľky prispievajú k názornej prezentácii analýz. Jediná malá výtka je, že tabuľky neobsahujú vždy vysvetlivky ku skratkám premenných, čo je pre čitateľa náročné na orientáciu, lebo si ich musí prácne vyhľadávať v texte.

Záver

Na základe preštudovanej habilitačnej práce a jej odborného posúdenia si dovoľujem vysloviť nasledovný záver:

Habilitačná práca PhDr. Dalibora Kučeru, PhD. s názvom *Osobnostní markery v textu: Aplikace kvantitativní psychologicko-lingvistické analýzy písemného projevu při popisu osobnosti* predstavuje ucelené vedecké dielo s relevantnou psychologickou témou, primeraným teoretickým odôvodnením, adekvátne vybranou metodológiou a starostlivo realizovanou analýzou a interpretáciou. Habilitačná práca **spĺňa kritériá štandardne kladené na habilitačné práce v odbore psychológia a prácu odporúčam na ďalšie pokračovanie.**